

Іван Франко

Зів'яле листя

Іван Франко – видатний український письменник, поет, публіцист, перекладач, учений, громадський і політичний діяч. Доктор філософії (1893), дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1899), почесний доктор Харківського університету (1906).

Імадеддін Раеф – Ліванський письменник, журналіст і перекладач. Українознавець, член Співки ліванських письменників і Співки арабських журналістів.

Мельник Олександр Іванович, 1949 р. н., – український художник. Працює в галузі монументального мистецтва (мозаїка, вітраж, фреска, гобелен), станкового живопису та графіки. Куратор мистецьких виставок історичного та антивоєнного, миротворчого спрямування.

Іван Франко

Зів'яле листя

إيفان فرانكو

الأوراقُ الدّابِلةُ

دراما غنائيّة

تعريب ونظم

عماد الدين رائف

كبيف – بيروت

2017

Іван Франко

Зів'яле листя

Щірична драма

Переклад арабською мовою
Імадеддіна Раєфа

Київ – Бейрут
2017

УДК 821.161.2:82-14(=161.2+411.21)
ББК 83.3(4Укр)6
Ф 83

Переклад віршів арабською мовою *Імадеддіна Раефа*
Художник *Олександр Мельник*

Видання здійснене під патронатом Посла України
в Ліванській республіці *Ігоря Осташа*
Автор і керівник проекту – *Марина Гримич*
Художнє оформлення *Андрія Кучерука* та *Богдана Венгера*
Текст друкується за виданням:
Іван Франко. Зів'яле листя: лірична драма. Львів–Київ :
Наукове товариство ім. Шевченка, 1922. 77 с.

Франко І.

Ф83 Зів'яле листя: Лірична драма / передм. Соломії Вівчар; вступ. слово Ігоря Осташа; коментарі Імадеддіна Раефа. Київ–Бейрут : Посольство України в Ліванській республіці–ГО «Громада Українців Лівану», 2017. 208 с.

ISBN 978-617-7310-23-4

Літературно-художнє видання «Зів'яле листя» Івана Франка українською та арабською мовами має на меті ознайомити багатий культурними традиціями арабський світ з вершинами української поетичної лірики та образотворчого мистецтва. Вірші класика української літератури Івана Франка звучать арабською мовою в перекладі ліванського письменника, журналіста та українознавця І. Раефа. Ілюстративна частина видання представлена творами визначного сучасного художника Олександра Мельника.

УДК 821.161.2:82-14(=161.2+411.21)
ББК 83.3(4Укр)6

Літературно-художнє видання

Іван ФРАНКО

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ.

Лірична драма

з паралельним текстом українською і арабською мовами

Автор та керівник проекту *Марина Гримич*

Переклад віршів арабською мовою *Імадеддіна Раефа*

Художник *Олександр Мельник*

Фото *Богдана Венгера*

Художнє оформлення *Андрія Кучерука* та *Богдана Венгера*

Верстка, оригінал-макет, обкладинка, суперобкладинка *Андрія Кучерука*

Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 18,2. Тираж 500 прим.

Видання Посольства України в Ліванській республіці,

ГО «Громада Українців Лівану»

Друк:

Поліграфічна фірма «ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф»»

вул. Віскозна, 8, Київ

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2715 від 07.12.2006 р.

ISBN 978-617-7310-23-4

© Імадеддін Раеф, переклад, 2017

**Посольство України
в Ліванській республіці**

Видання

Посольства України в Ліванській республіці
та ГО «Громада Українців Лівану»

здійснене

в рамках виконання Плану заходів
Міністерства закордонних справ України
на 2017 р.

з реалізації бюджетної програми №1401110
щодо підтримки зв'язків з українцями,
що проживають за межами України
(у редакції наказу МЗС № 209 від 18 травня 2017 р.)

за підтримки

**Почесного консула України
в Сирійській Арабській республіці
ТАМЕРА АЛЬ-ТУНСІ**

Зміст

Ігор Осташ. Вступне слово	7
Соломія Вівчар. Іван Франко та його «Зів'яле листя»	9
Імадеддін Раеф. Від перекладача	13
Іван Франко. Зів'яле листя	
<i>Передмова</i>	17
<i>Перший жмуток (1886–1893)</i>	19
<i>Другий жмуток (1895)</i>	47
<i>Третій жмуток (1896)</i>	76

Вступне слово

Українське літературне слово поступово, крок за кроком торує собі дорогу до сердець арабомовних читачів. Розпочну з цікавого факту. Ще далекого 1708 року в сирійському Алеппо коштом українського гетьмана Івана Мазепи було видано переклад Євангелія арабською мовою.

А перший переклад «Заповіту» Тараса Шевченка було здійснено арабською мовою ще у 1910 році видатним ліванським письменником і поетом Михаїлом Нуайме. На цю працю його надихнула славна Полтава, де він у 1906–1911 роках навчався у духовній семінарії. До речі, сто років по тому, 2011 року вдячні нащадки Михаїла Нуайме спорудили йому пам'ятник у Полтаві.

До 200-ліття від дня народження Тараса Шевченка було видано арабською мовою збірку «Тарас Шевченко. Вибрані літературні та мистецькі твори», до якої увійшли статті кувейтського та українського літературознавців – Алі Аль-Енезі та Григорія Семенюка про життя та творчість великого українського поета, його поетичні твори, репродукції картин та п'єса «Назар Стодоля».

Цього ж ювілейного 2014-го року ще один твір Кобзаря – «Реве та стогне Дніпр широкий» було перекладено арабською талановитим йорданським перекладачем Русланом Айяшем, випускником Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

І ось за три останні роки поспіль у Лівані вийшли друком два знакових твори українських авторів арабською мовою. По-перше – це «Бейрутські оповідання» видатного українського письменника і сходознавця Агатангела Кримського, який провів у Лівані майже два роки, залишивши там по собі дуже глибокий слід. Посольство України в Лівані організувало презентацію цього видання в Україні.

А по-друге, це книга, яку Ви тримаєте у своїх руках – переклад «Зів'ялого листя» Івана Франка. Вибір саме цієї книги для перекладу арабською був не випадковим: ми сподіваємося, що любовна поезія Франка стане близькою і зрозумілою арабомовному читачеві, вихованому на давніх та багатих поетичних традиціях арабської класичної літератури.

«Зів'яле листя» Івана Франка арабською мовою – це результат співпраці Посольства України в Лівані, українсько-ліванської громади з надзвичайно талановитим перекладачем з української та інших слов'янських мов, українознавцем і журналістом, членом Спілки ліванських письменників та Спілки арабських журналістів Імадеддіном Раефом. Ще зовсім недавно під час церемонії відкриття Українського парку в Лівані він презентував свій переклад кобзаревого вірша «В неволі тяжко...». І ось тепер переклад Івана Франка.

Сам Франко також був великим перекладачем, у його доробку – переклади творів близько 200 авторів із 14 мов світу та 37 національних літератур. Завдяки йому «українські словесні шати» одягнули Гомер і Софокл, Горацій і Вергілій, В. Шекспір і Й.-В. Гете, А. Франс і М. Твен, Г. Ібсен і А. Міцкевич, Дж. Байрон і Р. Бернс, Ч. Діккенс та багато інших авторів.

Розуміючи значення арабської літератури як однієї зі скарбниць світової культури, він свого часу написав блискучі переспіви давніх арабських казок або «казкових арабесок» «Абу-Касимові капці» та «Коваль Бассім». Його перу належать також чудові переклади більш, ніж ста віршованих уривків для другого українського видання збірки арабських казок «Тисяча і одна ніч», які побачили світ ще у 1912-1913 роках.

Для нас цікавим є той факт, що Іван Франко, який майже нічого не писав про своє «Зів'яле листя», поділився своїми одкровеннями тільки з Агатангелом Кримським у листі від 26 серпня 1898 року. І ось, за дивним збігом обставин, саме ці два автори (першими після Тараса Шевченка) завітали до арабомовного світу.

Дуже вдалим доповненням до ліричних текстів у цьому виданні стали чудові ілюстрації за полотнами видатного українського художника-монументаліста Олександра Мельника. Вони створюють особливий щемний настрій, підкреслюючи глибину Франкової поезії.

Свого часу Володимир Сосюра пророче написав:

І оживе твоє зів'яле листя
У світлім шумі нашої весни.

Сьогодні шедевр світової поезії – Франкове «Зів'яле листя» оживає, щоб «кружляти» у великому океані арабського культурного простору

Ігор Осташ,

Надзвичайний і Повноважний Посол України
в Ліванській республіці

Іван Франко та його «Зів'яле листя»

Іван Франко (1856 – 1916) – один з найгеніальніших українських письменників, поетів, науковців, філософів і політичних діячів, автор понад 5 тисяч оригінальних творів і більш ніж 500 перекладів. У його доробку – поезія, проза, драми, наукові праці, сотні публіцистичних статей на різні теми (культурні, літературні, громадянські, політичні, економічні). Писав він українською, польською, німецькою та російською мовами.

У світовій культурі небагато діячів з таким розмаїттям інтересів (літературних, наукових, перекладацьких), з такою духовною силою.

Народився письменник у селі Нагуєвичі (тепер Львівська область) 27 серпня 1856 р. Його батько Яків Франко був сільським ковалем, а Іван був першою і довгоочікуваною дитиною в сім'ї. Коли хлопчик підріс, його віддали вчитися – спочатку до звичайної сільської школи, потім до «нормальної» (аналог сучасної середньої) школи, а згодом до гімназії у місті Дрогобич. Спогади про ці роки знайшли своє відображення в автобіографічних оповіданнях письменника («Олівець», «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Schön Schreiben» та інших).

Іван Франко рано залишився сиротою: коли йому було дев'ять років, помер батько, у неповних шістнадцять він втратив маму. Пізніше письменник написав такі рядки:

Тямлю, як нині малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухувавсь я.
Пісні ті стали красою єдиною,
Бідного мого тяжкого життя.

Ще під час навчання у дрогобицькій гімназії починають проявлятися його незвичайні здібності – феноменальна пам'ять (вже тоді він добре володів трьома мовами) і творчий талант.

У 1875 році після закінчення гімназії молодий Франко приїжджає до Львова, вступає на філософський факультет Львівського

університету. Саме зі Львовом пов'язана більша частина його творчої та громадської діяльності. Тут проминуло понад сорок років його життя.

Друкуватися Іван Франко почав у 1874 році. Тоді у журналі «Друг» було опубліковано його вірш «Народна пісня», а у 1875 році на сторінках цього ж видання надруковано і першу його повість «Петрії і Довбущуки». У 1876 році виходить дві збірки, одна поетична – «Балляди і розкази», а друга прозова – «Борислав», де він описує життя робітників одного з найбільших на той час нафтових містечок світу.

Ще під час навчання в університеті Івана Франка було заарештовано за звинуваченням в участі у таємному соціалістичному гуртку. У в'язниці молодий письменник провів довгих десять місяців. Несправедливий арешт не лише залишив по собі важкі спогади, розладнане здоров'я, а й вплинув на подальшу долю поета.

У 1887 р. Іван Франко публікує збірку поезій «З вершин і низин». До неї увійшли твори, написані в попередні десять років.

Пише Іван Франко і великі прозові твори – повісті «Воа constrictor», «Борислав сміється», «Не спитавши броду», «Перехресні стежки», «Для домашнього огнища», «Основи суспільності», а також драми, найвідомішою з яких стає «Украдене щастя».

У наступні роки з'являються лірична драма «Зів'яле листя», поетична збірка «Мій ізмарагд», збірка казок «Коли ще звірі говорили».

Філософські поеми письменника («Похорон», «Смерть Каїна», «Мойсей») належать до найкращих взірців не лише української, а й світової літератури.

Сфера наукових інтересів Івана Франка була надзвичайно широкою – політика, економіка, фольклор, історія, література. У 1892 році він захистив у Віденському університеті докторську дисертацію, присвячену старохристиянському духовному роману.

Останні роки життя Іван Франко важко хворів на ревматоїдний артрит. Хвороба вразила обидві руки, позбавивши його можливості писати. Однак поет за допомогою помічників продовжував плідно працювати до кінця свого життя. В цей період він більше займався перекладами і науковими дослідженнями. Помер Іван Франко 28 травня 1916 р. у м. Львові.

Усього за життя Івана Франка було видано 220 його книг, з них – 10 збірок поезій, 18 збірок малої прози, а також окремі видання великих поем, повістей, п'єс. Його твори перекладені понад 60 мовами світу.

Життєвим кредом Івана Франка можна вважати його власні слова:

Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.
А що кров не зможе змить,
Спалимо огнем то!
Лиш боротись значить жить!
Vivere memento!*

* * *

Збірка інтимної лірики «Зів'яле листя» займає особливе місце у творчому доробку поета. У ній відчутні автобіографічні мотиви.

У листі до свого друга А. Кримського І. Франко зізнавався, що значний вплив на його життя та творчість мали взаємини з жінками. Це знайшло свій вияв у його художніх творах, зокрема у поетичному циклі «Картка любові», оповіданні «Маніпулянтка» і, звичайно ж, у збірці ліричних поезій «Зів'яле листя», виданій у 1896 році. Автор назвав її ліричною драмою. Автобіографічний елемент найбільш помітний у поезії «Тричі мені являлася любов», де Франко відверто розповідає про три свої кохання. «Явилась перша, як лілея біла», «невинна, мов дитина» – це перше кохання поета до сестри його друга Ольги Рошкевич. «Гордая княгиня», «таємна й недоступна», «тиха та сумна» – це хвороблива панночка-аристократка Юзя Дзвонковська, яка померла у молодому віці. «Женщина чи звір», «сфінкс» – то пристрасна Целіна Журовська, яка не змогла відповісти взаємністю на почуття поета.

Історія створення «Зів'ялого листя» дуже цікава. До першого видання збірки Іван Франко подав передмову, у якій ідеться про щоденник самогубця, що потрапив до нього в руки. У ньому «серед немудрого філософствування та незрозумілих докорів» письменник побачив «правдиво поетичні тони», сповнені неабиякої сили почуття. Це надихнуло Франка на створення власних поезій. У передмові до другого видання збірки І. Франко спростовує цю історію, називаючи її літературною фікцією. Проте, як з'ясувалося пізніше, щоденник таки існував насправді. Він належав молодому учителю на прізвище Супрун, якому не було ще й двадцяти років. Закоханий

* Пам'ятай, що живеш! (лат.)

в українську письменницю Уляну Кравченко (справжнє ім'я Юлія Шнайдер), він освідчився їй в коханні та запропонував вийти заміж, на що отримав категоричну відмову. Пізніше він надіслав Уляні Кравченко свій щоденник разом із власними любовними поезіями, після чого безслідно зник. Уляна Кравченко показала цей зошит Франкові, а той уважно вивчив текст, зробив деякі підкреслення, а на палітурці написав віршик:

Серце страсті
рвуть на часті.
Хто позаздрить
цій напасті?

Зараз щоденник зберігається у Києві, у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Вплив записів та поетичних вправлянь молодого учителя Супруна на збірку «Зів'яле листя» досить своєрідний. Текстуальних збігів дуже мало, однак відчутні сліди впливів на композиційному та жанровому рівнях.

«Зів'яле листя» складається з трьох циклів-жмутків. У першому йдеться про зародження кохання, вірші пронизані радістю, романтикою, тремтливими почуттями. Другий жмуток містить багато фольклорних мотивів. У поезіях із третього жмутку звучать розчарування, розпач, герой перебуває на межі самогубства.

Збірка «Зів'яле листя» мала шалений успіх серед сучасників. Майже відразу після її появи низку текстів було покладено на музику («Безмежнеє поле», «Ой, ти дівчино з горіха зерня», «Чого являєшся мені у сні» та інші).

Твори Івана Франка перекладено понад 60 мовами світу. А тепер його «Зів'яле листя» арабською мовою стане ставши першою мандрівкою арабського читача до поетичного світу українського генія.

Соломія Вівчар,

Львівський національний

літературно-меморіальний музей Івана Франка

Від перекладача

З поезіями Івана Франка я познайомився понад чверть століття тому, ще у студентські роки. Першим віршем, який я прочитав, була «Пісня», і тоді я вважав її вершиною творчості поета. У минулому році, працюючи над серією статей під назвою «Євразійські поетичні пісні», я знову повернувся до того вірша, але вже з кращим знанням української мови. Я був захоплений Франком як письменником, дослідником, поетом і лінгвістом. Його ім'ям назване місто, вулиці і наукові установи, його пам'ятники є на багатьох площах України, його портрет бачимо на банкнотах і поштових марках. Але арабський читач не знайомий з творчістю Івана Франка і за ціле століття немає перекладів його доробку арабською мовою!

У березні 2017 року на запрошення Посольства України в Лівані, Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського та Ліванського культурного центру в Україні відбулася презентація мого арабомовного перекладу оповідань Агатангела Кримського. Ця подія відбулася в залі засідань Вченої ради Національної бібліотеки ім. В. Вернадського. Пізніше я побував у Національному музеї української літератури в Києві. Саме тоді я захотів познайомитися з творчістю академіка Агатангела Кримського, чиї «Бейрутські оповідання» я мав честь перекладати арабською мовою. Мої відвідини музею виявилися дуже плідними. Допомогали мені дослідниці Мирослава Тарахан і Оксана Жованик. Найбільше враження на мене справили два великі поети – Леся Українка (особливо запам'яталися її подорожі в Єгипет) та Іван Франко. Я вирішив почати вивчати їхню творчість. Ще за два місяці до поїздки в Київ я познайомився через інтернет з дослідницею Соломією Вівчар, яка працює в Музеї Івана Франка у Львові. Вона звернула мою увагу на численний творчий доробок І. Франка і надіслала мені електронні версії його книг і збірок віршів. Я довго їх читав, аж доки не вирішив перекласти арабською мовою ліричну драму «Зів'яле листя», яка вразила мене емоційною катастрофою, де ліричний герой закінчує життя самогубством. Я перечитав збірку, намагаючись зрозуміти, чи зможу я її перекласти. Я хотів оцінити труднощі, приховані в метафоричних

і риторичних виразах, відчуті ритм поезії і порівняти його з арабськими принципами віршування. Зрештою я вирішив взятися до перекладу цієї збірки, яку І. Франко творив упродовж 10 років, а видав 121 рік тому.

Сьогодні, після декількох місяців праці над дослідженням і поетичним перекладом, я можу розповісти про власну перекладацьку, дослідницьку і редакторську методику:

1. Спочатку я повністю переклав «Зів'яле листя» прозою. Збірка складається з 3 частин і 61 поезії. У першій частині 21 вірш, у двох інших – по 12 віршів. Я зробив переклад, але мені здавалися дивними деякі слова і вирази, використовувані І. Франком. Це спонукало мене до більш глибокого і детального вивчення творчості поета. Після цього я здійснив переклад удруге.

2. Але мені все ще важко було зрозуміти поетичні прийоми, що передавали коливання настрою поета і його емоції, тому я звернувся до своїх численних нотаток, які зробив за останні три роки під час тривалої роботи над «Бейрутськими оповіданнями». Тут мені стали в пригоді словники української мови, а особливо словник, над яким працював А. Кримський. Мені дуже допомогли довгі бесіди з пані Соломією Вівчар, яка люб'язно написала вступ для цієї книги, за що я їй дуже вдячний.

3. Паралельно я збирав для себе велику кількість цитат щодо поетичного стилю І. Франка, порівнював оригінальний текст з електронними публікаціями. Варто зазначити, що матеріали конференції «Зів'яле листя: тексти, матеріали, дослідження», яка відбулася в 2007 р. у Львівському національному університеті ім. І. Франка, неабияк допомогли мені в розумінні структури віршів.

В арабському тексті я зробив мінімальну кількість посилань, де подав пояснення окремих слів, імен або географічних назв. Так я дав читачам свободу у тлумаченні українських метафор, що містяться у цих віршах.

4. Я обрав відповідні арабські віршові способи для відтворення поезій І. Франка, щоб передати весь його темперамент в ритмах і римах, складність мовних конструкцій і філософські виміри світобачення поета. Я не боюся признатися, що іноді необхідно відмовлятися від середньовічних норм Аль-Халіл-ібн-Ахмеда і натомість використовувати під час перекладу арабською мовою новітні методи. Найголовніше було зберегти самотність поета в арабомовному тексті, і я дуже сподіваюся, що мені це вдалося.

5. Зробивши все можливе, щоб перекласти «Зів'яле листя», відредагувавши і прокоментувавши поезії, я аж ніяк не вважажаю, що збірка вийшла бездоганною. Я можу лише стверджувати, що пра-

цював упродовж довгих місяців над текстами І. Франка, докладуючи максимум зусиль, намагаючись зрозуміти кожне слово. І ось перед Вами мій переклад, який дає можливість донести до арабського читача геніальну поезію І. Франка.

6. Книга, яку Ви тримаєте в руках, є першим арабським перекладом творів Івана Франка, і я маю честь представитися читачеві як один із скромних будівничих мосту цивілізаційної взаємодії між українським і арабськими народами.

Я хотів би подякувати Послові України в Лівані Ігорю Осташу та його дружині Марині Гримич за надання великої допомоги в створенні книги. Також висловлюю подяку на адресу мого друга Хассана Нуна, який підтримував мене у всіх моїх починаннях, дослідженнях і перекладах. Я також дякую моєму другові Мохаммеду Бадрану та його дружині Ліді, які привезли мені важливі матеріали для перекладу, а також голові «Клубу Випускників України в Лівані» Зукану Жарамані і моїм друзям з «Асоціації випускників радянських вузів в Лівані» за підтримку. Дякую також моїм колегам Рулу Салібу й Ісаму Сахмарані, які першими читали рукопис і надіслали мені свої зауваження. Я також дякую своїм друзям з «Союзу ліванських інвалідів», до якого я належу, і який підтримав мою подорож до України два роки тому, що відчинило переді мною двері для нових досліджень. Я дуже вдячний всім, хто давав мені поради щодо видання цієї книги.

Імадеддін Раеф

Бейрут, жовтень 2017 року.

Зів'яле
листя

(1886 – 1896)

Щорічна грама

Передмова

Герой отсих віршів той, що в них виявляє своє «я», небіжчик. Був се чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глибоким чуттям, та мало спосібний до практичного життя.

Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здається, що сил, спосібності, охоти до праці у них багато, а проте вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуться, нічого в житті не доб'ються. Самі їх пориви не видні для постороннього ока, хоч безмірно болючі для них самих. Оттим-то, вичерпавши сили в таких поривах, вони звичайно застрявають десь у якімсь темнім куті суспільного життя і токанять день поза день, заважають собі й другим. Герой отсих віршів скінчив трохи щасливіше: раз у своїм житті здобувся на рішучий крок і пустив собі кульку в лоб.

Причина сеї несподіваної рішучості нікому не була звісна, бо наш бідний приятель не мав звичаю нікому говорити про свою особу, про свої плани, надії або терпіння. Тільки в кілька місяців по його смерті випадком дістався мені в руки його дневник – пом'ятий та поплямлений зшиток, писаний прихапцем, ночами. Я неохітно взявся читати його і довго мучився, поки дочитав до кінця. Дневник писаний був безладно; були се переважно ліричні оклики, зітхання, прокляття та бичування себе самого, а оповідання про факти дуже мало. Я вирозумів лиш стільки, що небіжчик влюбився був у якусь панночку, дістав від неї коша (видно, розумна панночка була, знала, який муж їй непотрібний), а потім мучився своєю любов'ю довгі літа, поки його улюблена не вийшла заміж. Тоді він покінчив з собою.

Виміркувавши отсю фактичну основу дневника, я почав уважніше прочитувати поодинокі його частини. Багато там було недо-

тепної мазанини, багато немудрого філософування та незрозумілих докорів, – та серед тої половини попадалися місця, повні сили і виразу безпосереднього чуття, місця такі, в котрих мій покійний приятель, хоч загалом не сильний у прозі, видобував із своєї душі правдиво поетичні тони. Отсі місця робили на мене сильне враження. Вдумуючися в ситуацію, в духовий настрій автора дневника, я пробував передати ті місця віршованою мовою і пускаю їх Отсе в світ.

Пощо? Чи варто було трудитися, щоб пустити в світ пару жмуків зів'ялого листа, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель, затроєних песимізмом, а радше безнадійністю, розпукою та безрадністю? У нас і без того сього добра так багато! Та хто його знає, – думалось мені, – може, се горе таке, як віспа, котру лічиться вщиплюванням віспи? Може, образ мук і горя хорої душі вздоровить деяку хору душу в нашій суспільності? Мені пригадався Гетевий Вертер, і пригадалися ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю отсі вірші нашому молодому поколінню: Sei ein Mann und folge mir nicht nach!

Іван Франко

Перший жарток

(1886–1893)

I

По довгім, важкім отупінню
Знов тріскає хвиля пісень,
Неначе з-під попелу разом
Язиками блимне огонь.

Що щастям, спокоєм здавалосьь,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любові
Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз моїх роси;
Та вітер повіяв і попіл розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

Ні, годі! Не буду гасити!
Най бухає грішний огонь!
І серце най рветься, та вільно най ллеться
Бурливая хвиля пісень!

II

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне

І в груді щось метушиться, немов
Давно забута згадка піль зелених,
Весни і цвітів,— молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Себе я чую сильним і свободним,
Мов той, що вирвався з тюрми на світ;
Таким веселим, щирим і - лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І, попри тебе йдучи, я дрижу,
Як перед злою не дрижав судьбою;
В твоє лице тривожно так гляджу,—
Здаєсь, ось-ось би впав перед тобою.

Якби ти слово прорекла мені,
Я б був щасливий, наче цар могучий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очей би сліз потік поллявся рвучий.

Не знаємось, ні брат я твій, ні сват,
І приязнь мусила б нам надокучить,
В житті, мабуть, ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдеться і вмирать.

Припадком лиш не раз тебе видаю,
На мене ж, певно, й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб мені — се знаю —
Лице твоє прийдеться донести.

III

Не боюсь я ні бога, ні біса,
Маю серця гіпотеку чисту;
Не боюся я й вовка із ліса,
Хоч не маю стрілецького хисту.

Не боюсь я царів-держилюдів,
Хоч у них є солдати й гармати;
Не боюсь я людських пересудів,
Що потраплять і душу порвати.

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякав мене ні крихітки:
Я люблю те рум'янеє личко
І розіскрені очі-красітки.

Лиш коли на те личко чудове
Ляже хмарою жалісна туга,
І болюще дрижання нервове
Ті усточка зціплить, як шаруга,

І докір десь у горлі пропаде,
І в знесиллі опустяться руки,
І благає підмоги, поради
Прошибаючий погляд розпуки,

Отоді моє серце стискає,
Мов кліщами, холодна тривога:
Біль німий мене більше лякає,
Ніж всі громи й злих сил перемога.

IV

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце тріпавсь в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так, і мучусь, і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те таємне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: «Тут сповито
Живую душу в пелену тісну?»

Часом причується, що та душа живая
Квилить, пручається, — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту ж мить
З очей твоїх мигне злий насміх, гордість, глум,
І відвертаюсь я, і біль в душі щемить.

V

Раз зійшлися ми случайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов країни, що нечайно
Здиблються з-за трьохсот миль.

Я питаю про щось таке,
Що й не варт було питать,
Говорив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не те,
Що хотілося сказати.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались, мов незнані,
А мені ти на прощанні
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В сінях скрилася як стій;
Я ж мов одурілий стою
І безсилий за тобою
Шлю в погоню погляд свій.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут — отсе!
Два-три слова, щирі, милі
І гарячі, були б в силі
Задержать його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

VI

Так, ти одна моя правдивая любов,
Та, що не суджено в житті їй вдовольнитися;
Ти найтайніший той порив, що бурить кров,
Підносить грудь, та ба — ніколи не сповниться.

Ти той найкращий спів, що в час вітхнення сниться,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я б на нього йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажання,
Невиспіваний спів, геройське поривання,
Як все найвищеє, чим душу я кормлю,
Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє,—
Отак, красавице, і я тебе люблю.

VII

Твої очі, як те море
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе,
Мов пилінка, в них тоне.

Твої очі, мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них проблискує мені.

16. IV 1883

VIII

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрижав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Биттям тривожним не зглушило ті
Слова страшні: «Не надійся нічого!»

Не надійся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжчая провина,
Убійство серця, духу і думок,
Живих і ненароджених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надійся нічого! Земле-мамо!
Ти, світе ясний! Темното нічна!
Зірки і люди! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О, чом не пил бездушний?
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді,
І в мізку моїм не вертів би нор
Черв'як неситий, кров моя кипуча
В гарячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: «Не надійся нічого!»

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напій мені
Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за що ж би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло?

Ні, ні, не вірю! В хвилю ту, коли
Уста твої мене вбивати мали,—
Лице твоє бліде, тривожні очі,
Вся стать твоя тремтяча, мов мімоза,
Все мовило мені: «Не вір! Не вір!»

Ти добра, щира! О, не ошукаєш
Мойого серця гордості лускою!
Я зрозумів тебе! Ти добра, щира!
Лиш бурі світу, розчаровань муки
Заволокли тебе отим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплотою
Чуття і жаром думки поєднати
Тебе з життям — і в відповідь тобі
Я кличу: «Надійсь і кріпись в борбі!»

ІХ

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Що ж, коли жию і мучусь,
Не вмираю!

Що ж, коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Куди ж те
Серце діти?

Усміх твій, неначе сонце
Листя покрівля зелене,
А з'їдає штучну краску —
Смійся з мене!

Я не надіюсь нічого,
Але як бажання сперти?
Не бажать життя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йдім, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се вадить?

Х

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень, утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

XI

Як на вулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди направо, я наліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.

А як щастя часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що мені без тебе щастя?
Звук порожній і мана!
Що мені без тебе горе?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані,
Розпливусь я, потону;
Ти гуляй на сонці, пані,
Я ж спадатиму ік дну.

ХІІ

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може, в тім осміянім
Суть твого життя.

Може, в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може, в тім погордженім
Є любові скарб.

Може, сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

ХІІІ

Я нелюд! Часто, щоб зглушить
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступну руку.

Я з вулиці болото брав,
Каміння кременисте
І кидав ним у образ твій,
В лице твоє пречисте.

Я мов безумний лютував,
Мов п'яний у нетямі,
Хоч чув, що власне серце рвав
Злочинними руками.

Та як минув скажений дур,
Я чувсь брудний, недужий,
А образ твій яснів з душі,
Мов сонце верх калюжі.

XIV

Неперехідним муром поміж нами
Та доля стала! Мов два судна, море
Розносить нас між двома берегами,
Моя ти ясна, непривітна зоре!

Ще здалека слідить тебе мій зір,
Твій свіжий слід я рад би цілувати
І душу тим повітрям напувати,
Що з твоїх уст переплива в простір.

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишився я. Куди тепер? За чим?
Підтяті думки, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!.

XV

Не раз у сні являється мені,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвили свіжої любови.

Він надо мною хилиться, страшні
Полошить мари... З трепетом, без мови
Я в її очі знов гляджу сумні,—
Що жар колись ятрили в моїй крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну, як змія,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо, не змигнувши, я
Гляджу. Він хилиться, без слів, без згуку
Моргає: «Цить! Засни! Я смерть твоя!»

XVI

ПОХОРОН ПАНІ А. Г.

Так сталось! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила.
Що ген-то, в добрій чи лихій годині
Нас розлучила.

Я бачив, як її зашрібували,
Вложили в склеп і привалили камінь,
Цементом заліпили й прикопали,—
Значить, і амінь.

А ти стояла зблизька у жалобі,
Заплакана, хоч сльози ті лиш з ока
Текли, чуття ж не зрушило зглибока
Те, що в тім гробі.

Ще душно, я ж стояв увесь холодний
Близ тебе й німо на сей гріб дивився,
Мов хмара з вітром, так в уяві бився
Засуд народний.

Хто вбив живу душу й перед смертю
За вбійство смертну не відтерпів муку,
Той по смерті з могили розпростерту
Простягне руку.

І з твоїх сліз, з лиця твого блідого,
З очей, що скрились у важку жалобу,
Я хтів дійти, чи та рука померша
Простягнесь з гробу?..

XVII

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов — то мстивий бог;
Як одно її зневажить,
Любить мститися на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала, що вбиваєш
Все, чим в світі я жию?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого життя так мало
Звикло всякому вділять?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти не раз заплачеш гірко
За потоптаним добром?

XVIII

Ти плачеш. Сліз гірких потоки
На твоєму лиці блідому
Лишають слід свій — не глибокий,
Та замітний вже оку мому.

Ти плачеш. Ти, що відіпхнула
Любов мою, як сиротину,
Тепер надармо просиш, ловиш
Любові хоч би крапельину.

Твоєю дивною красою
Надармо всіх маниш ти к собі:
Се труп убитої любові
Не допуска любові к тобі.

І марно линуть, марно гинуть
Літа найкращі, молодії!
Ти пам'ятник живий, небого,
На гробі власної надії.

XIX

Я не жалуюсь на тебе, доле:
Добре ти вела мене, мов мати.
Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки з корінням рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі,
І квітки зітхають у сконанню...
Серце рвесь, уста німі, мов риби,
І душа вглиблявсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сієш
В чорні скиби й незарослі рани
Нове сім'я, новії надії,
І вдихаєш дух життя рум'яний.

XX

ПРИВИД

Холодна ніч. Спокійно, важко, звільна
На місто сніг вогкий паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилює лице своє бліде.

Лампи горять. Колеса світлянії
Довкола них тісняться, меркотить
Кривавий блиск. Неначе сонні мрії,
Фіакри мигають і гинуть вмить.

На тротуарах ще прохожих сила:
Циліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи — різнобарвна хвиля
Пливе, гуде, зіпреться тут і там.

І я в юрбі, сумний і самотній,
Пливу безвладно, щоб від власних дум
Втекти — та, невідступний і глибокий,
У серці все несеш зо мною сум.

І наче той, що тоне і в знесиллі
Шукає гілки, корня, стебельця,—
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю щиро дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенувся,
Щось горло стисло, в груді сперло дух..
Втікати бажав, та не поворухнувся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, пряма та струнка.
Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на прохожого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очі,
Глибокі, темні, мов та чорна ніч,
Зустрілись з моїми й в бездонній ночі
Пропали. Двоє їх спішило пріч.

А я стояв мов стовп. Юрба юрбою
Мене тручала, штовхала раз в раз,
Та я не чув ні холоду, ні болю,
Мов огник свідомості в мізку згас.

«Вона!» — Із уст одно те слово присло,
Та в нім була магічна міць страшна!
Мов камінь млиновий, за шию тисло
Мене одно се словечко: «Вона!»

Вона, ся гарна квітка «сон царівни»,
Котрої розцвітом втішався я,
Котрої запах був такий чарівний,
Що й досі п'яна ним душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Весь скарб душі, всі думи, всі чуття,
Котрої слід я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і ціль буття!

Та, що мене одніським словом своїм
Могла героєм, генієм зробить,
Обдарувать надією й спокоєм,
Заставить все найвищєє любить,—

Та, що в руці від раю ключ держала,
Вона його закинула в багно
І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе її воно?

Не словом — рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рів без дна,
Лечу!.. Валюсь! Та там внизу, в безодни,
Хто се пропащий, стоптаний? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радісних вершин?
Хто смів красу й пишноту сього поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирітства сльози,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю, мов та буря лози,
На сей торг ганьби випхнула тебе?

Постій! Постій! Я вмію се відчути.
Моя любов не згасла, ще горить,
Зуміє райський ключ із дна добути,
Зуміє рай запертий отворить.

Не чує? Щезла з ним у пільмі ночі,
Лиш вид її прошиб мене, як ніж.
О, щоб були мої осліпли очі,
Було б в душі ясніш і спокійніш!

6 падолиста 1892 р.

ЕПІЛОГ

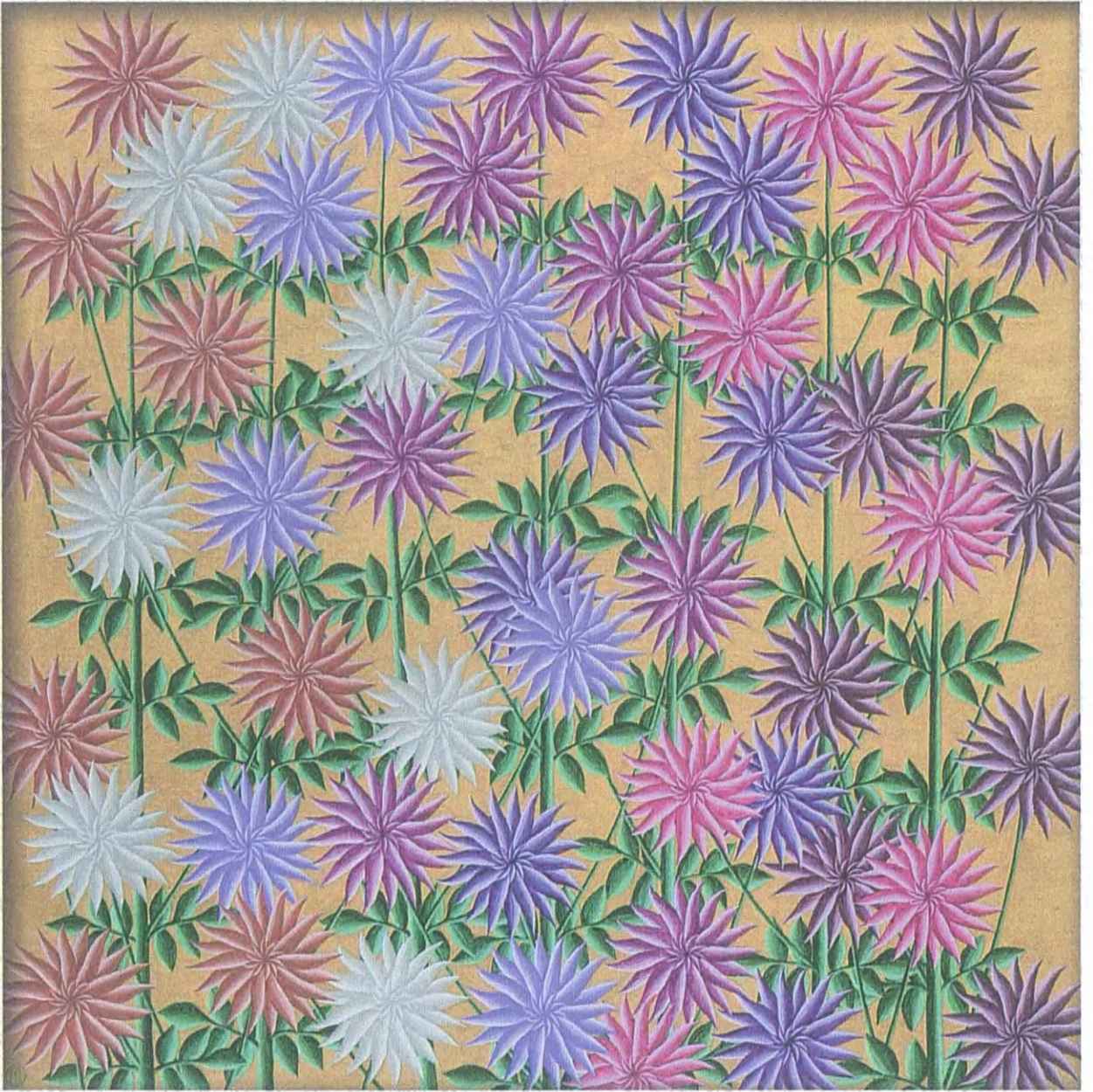
Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто знає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкращі душі молоді
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

Другий жауток

(1895)

I

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв на мості я в важкій задумі,
Про тебе думав я, душе моя,
Про щастя те, що, наче сонний привид,
Явилось, всміхнулося і щезло,
Лишивши жаль по собі невмирущий,
І я згадав одно оповідання,
Що тут над Сяном від народу чув.

Зима була, замерз зелений Сян,
І по блискучім льодовім помості
Гладкий протерли шлях мужицькі сани.

Ось раз була неділя. В самий південь
Із церкви люди вийшли. Сяло сонце,
Іскрився сніг. Юрба народу вийшла
Над Сян, велись веселі розговори.

За Сяном ось на полі сніговому
Щось зачорніло, дзвоники бреньчать,
Копита стукають о змерзлу землю,
І вчвал жене по втоптаній дорозі
Препишна чвірка. Упряж дорога
Полискує до сонця; наче вихор,
Карета мчиться, з батога візник,
Мов з пістолета, лускає...

Убогий

Сільський народ глядить на сю появу,
Дивується. І хто се міг би їхать?
Ніколи тут ні чвірки, ні карети
Такої не видали. Ні старі,
Ні молоді придумати не можуть,
Хто се так їде, відки і куди?
Ось чвірка, не спиняючись ні хвили,
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нім копита кінські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс.
І луснув з батога візник, мов вихор,
Неслася чвірка.

Та нараз посеред
Ріки, де криє льодова кора
Найглибший вир, щось хруснуло — лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг льоду, мов обкроєний, подався,
І чвірка, і карета, і візник,
І що було в кареті, наче сон,
Неначе ясний привид, враз пропало.
Лиш Сян забулькотів, неначе дьявол,
І облизався. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх льоду
І знов вернула в таємничу тоню,
А чвірки ні карети — ні сліду.
І не дізналися ніколи люди,
Хто се так їхав, відки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
Ані в ріці ніхто останків жадних
Не віднайшов. Коли б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, сам він
З часом собі би вірить перестав,
Сам він з часом на тому би спинився,
Що се був сон.

Се мого серця драма!
Якби не ті літа важкої муки,
Пекучих болів, сліз і божевілля,
Глухої резигнації, скажених бунтів
Придавленого серця, то я сам,
Пригадуючи першу нашу стрічу
той промінчик ясної надії,
Що блис мені тоді,— присяг би нині,
Що се був сон, надсянська легенда.

II

Полудне.
Широкее поле безлюдне,
Довкола для ока й для вуха
Ні духу!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави, мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Без впину
За річкою геть у долину,
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потопає,
У пахощах дух спочиває,—
У душу тепла доливає
Простір.

Втім — цить!
Яке ж то тихеньке ридання
В повітрі, мов тужне зітхання,
Тремтить?
Чи се моє власнеє горе?
Чи серце стрепалося хоре?
Ах, ні! Се здалека десь тільки
Доноситься голос сопілки.

І ось
На голос той серце моє потяглось,
В тім раю без краю воно заридало
Без слів.
Тебе, моя зоре, воно спогадало
І стиха до строю сопілки
Поплив із народним до спілки
Мій спів.

III

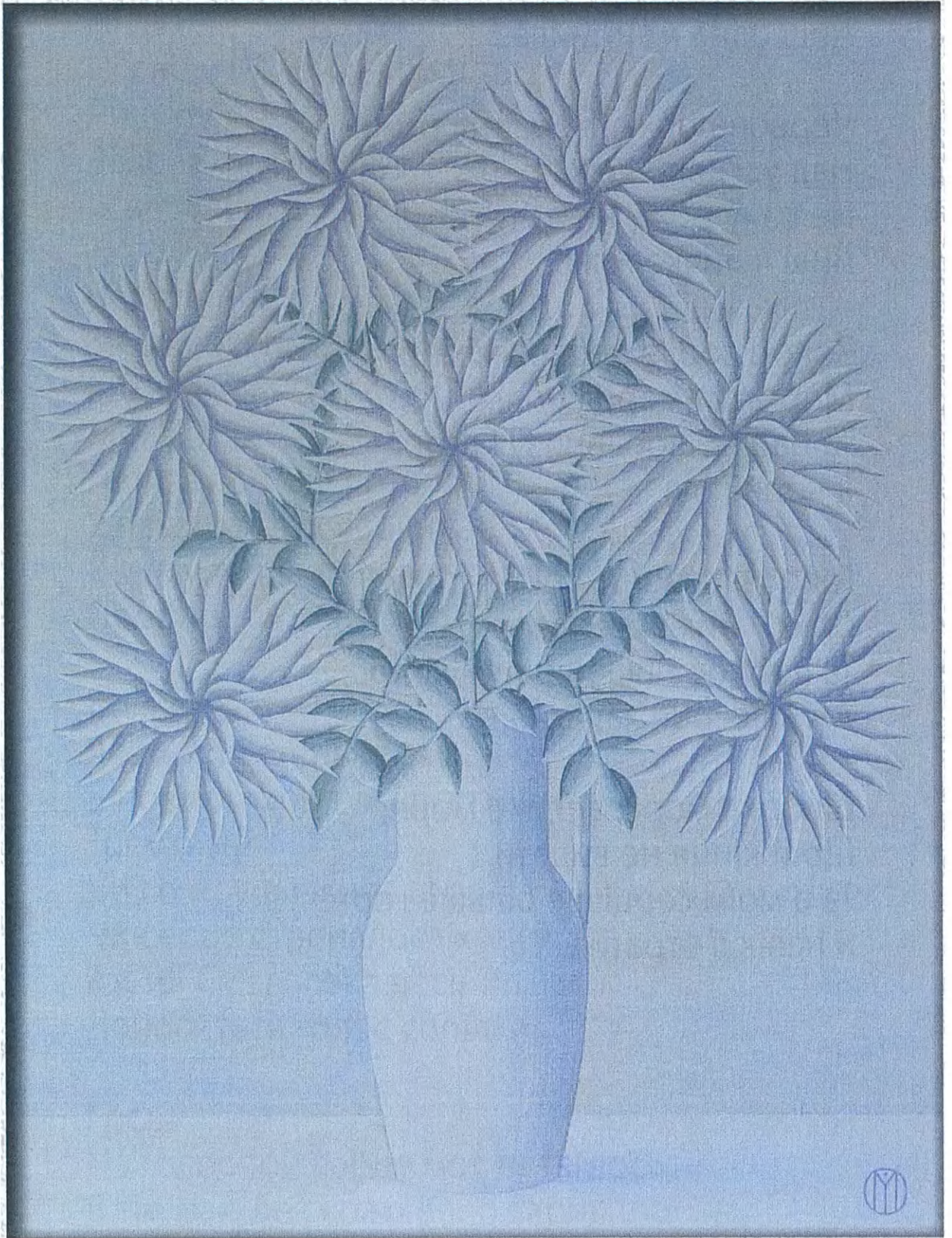
Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша ива;
Ой між усіми дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі внизу і вгорі –
Її чорнії очі.

Голосні дзвони, срібнії тони,
Слух у них потопає,
Та її голос - пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,
Та в моїм серці ще більше горе:
Я навік її втратив.

IV

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово острє, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі, темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти, дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.

V

Червона калино, чого в лузі гнешся?
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?
До сонця не пнешся?

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїшся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?

Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому.
І світло люблю я, купаюся в ньому,
Купаюся в ньому.

Та вгору не пнуса, бо сили не маю,
Бо сили не маю.
Червоні ягідки додолу схиляю,
Додолу схиляю.

Я вгору не пнуса, я дубам не пара,
Я дубам не пара;
Та ти мене, дубе, отінив, як хмара,
Отінив, як хмара.

VI

Ой ти, дубочку кучерявий,
Ой, а хто ж тебе скучерявив?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вже ж моє серце сохне, тане,
Вже ж моя краса в'яне, в'яне.

Вже моя сила слабне, гнеться,
Вже мені весна не всміхнеться.

Падуть листочки зв'ялі, зв'ялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту краси, решту сили
Поріжуть живо острі пили.

Острі пили, людська злоба,
Стопче байдужість, як худоба.

VII

Ой жалю мій, жалю,
Гіркий непомалу!
Упустив я голубочку
Та вже не спіймаю.

Як була близенько,
Не дав їй принади,—
А тепер я не знаходжу
Для серця розради.

Як була близенько,
Я ще вагувався,
Щоб так швидко улетіла,
Я й не сподівався.

А як улетіла,
Вернуть не схотіла,
То забрала за собою
Мою душу з тіла.

Забрала всі мрії,
Всі втіхи, надії,
Як весна бере з собою
Квіти запашнії.

VIII

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

Не голос твій, що, мов дзвінок,
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кожний крок
Відчути серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Виднієсь вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона вповита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там у серденьку на дні
Відмалечку лелію.

Все, що дало мені життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чуття
На неї перелляв я.
Вона мій спів, вона мій хліб!
Душа моя — аж дивно —
До неї, наче той поліп,
Приссалась невідривно.

Усіми нервами приляг
Мій дух до неї, мила,—
І тут вона — аж страх! аж страх!
Твій вид мені явила.

Неначе блискавка ярка,
Що зразу сліпить очі,
Що враз і тішить, і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі,—

Отак для мене був твій вид
І розкішшю й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить,
Краси вповита чаром.

Я чув, і з жаху весь тремтів,
І розкішшю впивався;
Від тебе геть тікати хотів,
Круг тебе все снувався.

Мов той Іксіон, вплетений
У колесо-катушу,
Так рік за роком мучусь я,
І біль мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хворобу;
Кого зрадливий сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Ні, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію!
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

ІХ

Чому не смієшся ніколи?
Чи в твоєму серці зима,
І горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієшся ніколи?
Чи, може, лежить який гріх
Великий на твоєму сумлінні
І здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток таємний
На твоєму чудовім чолі,
І усміх твій — наче під осінь
Всміхається сонце у млі.

Х

В ВАГОНІ

Мов сполохана, без тями,
Так земля з-під моїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велетенська рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою, та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

І сміються вічні зорі,
Іронічно миготять;
«Ми і ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!»

XI

Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я нещасний, я черв'як!
В мене серце, нерви хорі,
Не подужають ніяк.

Сам з собою у роздорі,
Своїх власних дум боюсь...
Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я слабий, над труси трус.

Сам від себе геть, за море
Я тікаю... Чи втечу?
Я — кайданник! Власне горе
За собою волочу.

XII

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В житті ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні -
Пісні.
В житті мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.
О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити —
Не жити.

Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха,—
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха,
І того дива золотого
Ззнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

XIII

Отес тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мого сердечка
Щастя унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З іншим своїм любчиком
Розмовляючи.

За її слідами я,
Мов безумний, біг,
Цілував з сльозами я
Пил із її ніг.

Наче потопаючий
Стебелиночку,
Зір мій від її ловив
На хвилиночку.

І мов нуток перли ті
На морському дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова її.

Отсе тая стежечка
Ізвивається,
А у мене серденько
Розривається.

Залягло на дні його
Те важке чуття:
Тут навіки згублений
Змисл твого буття.

Все, що найдорожче,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене!

Чим душа жива була,
Чим пишалася...
Отсе тая стежечка,
Щоб запалася!

XIV

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу,—
Тільки мій там образ і ясніє й гріє...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стіни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг би твоїх положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зламав верії...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я не дурень, що лиш в думках кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне,
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє,—
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями
І тепер, запізно, плаче і дуріє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

XV

Що щастя? Се ж ілюзія,
Се привид, тінь, омана...
О ти, ілюзіє моя,
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чуття
Ти чарочко хрустальна!
Омано дум, мого життя
Ти помилко фатальна!

Я хтів зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила:
З тобою жить не довелось,
Без тебе жить несила.

З тобою жить — важка лежить
Завада поміж нами;
Без тебе жить — весь вік тужить
І днями, і ночами.

Нехай ти тінь, що гине десь,
Мана, луда — одначе
Чому ж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тінь, мана, дім з карт
І мрія молодеча,
Без тебе жить — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлеміль, що стратив тінь,
Ходжу я, мов заклятий,
Весь світ негоден заповнить
Мені твоєї страти.

XVI

Як не бачу тебе,
Кожда хвиля — тяга безконечна;
Як побачу тебе,
Відновляється рана сердечна.

Як не бачу тебе,
То довкола і зимно, і темно;
Як побачу тебе,
Запече щось у серці страшенно.

Щоб побачить тебе,
Мов несуть мене ангельські руки;
Як побачу тебе,
Геть мов гонять пекельнії муки.

Ні без тебе нема,
Ні близ тебе спокою, мій світе!
І земля не прийма,
Ох, і небо навіки закрите.

XVII

Як почувеш вночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко!

Се не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко;
Се розпука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

XVIII

Хоч ти не будеш цвітною цвісти,
Левкою пахуче-золотою,
Хоч ти пішла серед юрби плисти
У океан щоденщини й застою,
То все ж для мене ясна, чиста ти,
Не перестанеш бути мені святою,
Як цвіт, що стужі не зазнав, ні спеки.
Як ідеал все ясний — бо далекий.

Я понесу тебе в душі на дні,
Облиту чаром свіжості й любови,
Твою красу я переллю в пісні,
Огонь очей в дзвінкії хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні...
Мов золота мушка, в бурштиновий
Хрусталь залита, в нім віки триває,
Цвістимеш ти,— покіль мій спів лунає.

XIX

Як віл в ярмі, отак я день за днем
Свій плуг тяжкий до краю дотягаю;
Немов повільним спалююсь огнем,
Та ярко бухнуть сили вже не маю.

Замерли в серці мрії молодечі,
Ілюзії криниця пересхла;
Різкі, сухі мої зробились речі,—
Пора худого жнива надійшла.

Худеє жниво! Сіялось, мабуть,
Замало й ненайкращої пшениці.
А час не ждав! Холодні зливи йдуть,
Важку ворожать осінь нам зірниці.

XX

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Мірадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні, мов жура,
Зимні, мов лихая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забуття,
Одубіння, отупіння
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле, сипле, сипле сніг,
Килим важче налягає...
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

Тремiйъ жaнyмoк

(1896)

I

Коли студінь потисне,
Не хвилює вода, не блищить
Коли лампа розприсне,
То і світло її не мигтить.

Коли струна порветься,
То від неї музики не жди.
Чом же пісня та ллється
Під вагою турбот і біди?

Чи те горе, як праса,
Щоб із серця пісень надушить?
Чи пісні ті, як дзвони,
Щоби горя завід заглушить?

II

Вона умерла! Слухай! Вам! Бам-бам!
Се в моїм серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам,
Мене цілого щось додолу клонить.
Щось горло душить. Чи моїм очам
Хтось видер світло? Хто се люто гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль? Вона умерла! Вмерла! Вмерла!

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах краснів ще малина...
Та цить! І подихом одним не тругь
Її! Се твоїх бажань домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Сей дзвін... Принадь і плач, немов дитина!
Се ж твоїх мрій заслону смерть роздерла,
Розбила храм твій! Цить! Вона умерла!

І як се я ще досі не вдурів?
І як се я гляджу і не осліпну?
І як се досі все те я стерпів
І у петлю не кинувся коніпну!
Адже ж найкращий мій огонь згорів!
Адже ж тепер повік я не окріпну!
Повік каліка! Серце гадь пожерла,
Сточила думи всі! Вона умерла.

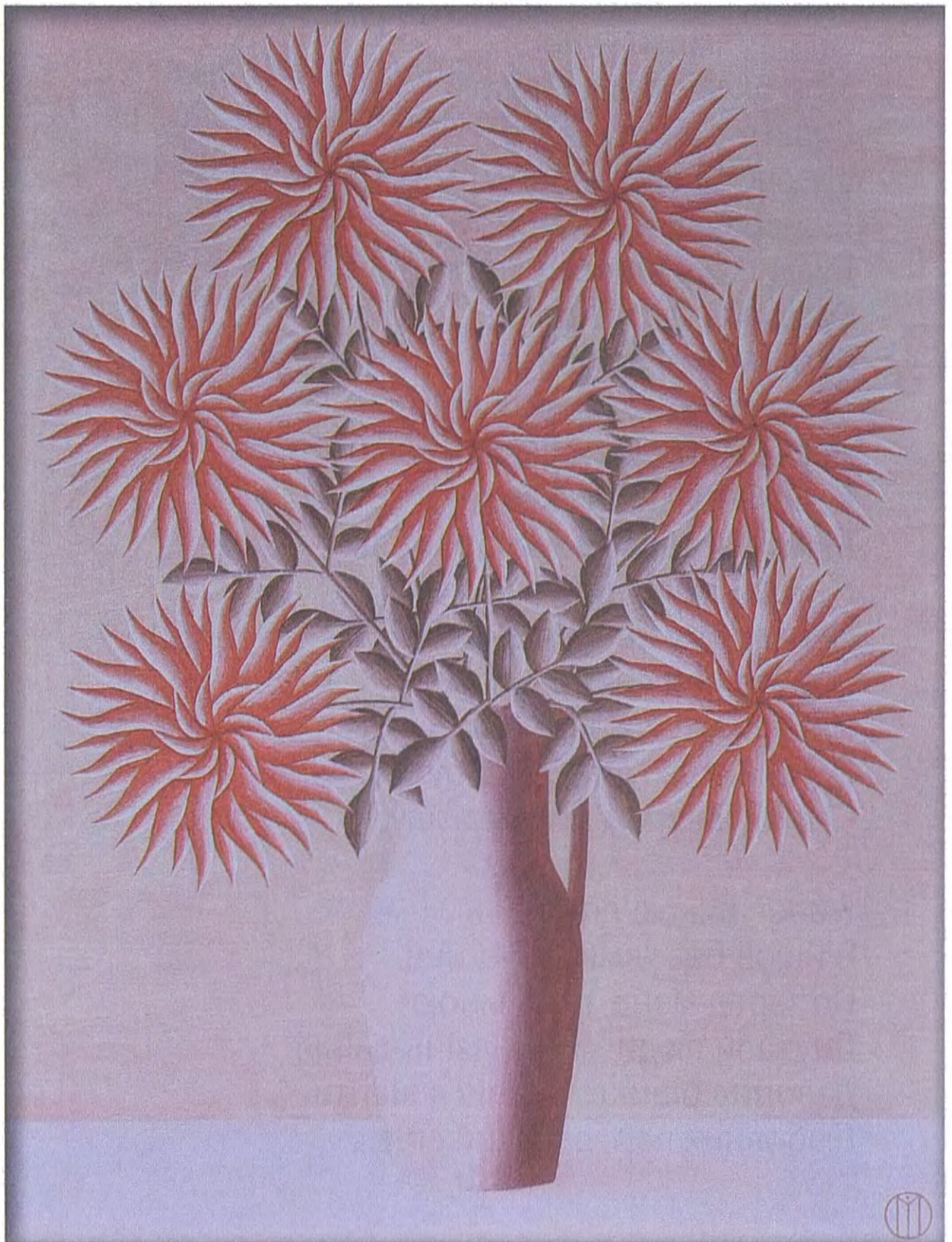
Лишь біль страшний, пекучий в серці там
Все заповнив, усю мою істоту.
Лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам,
А сліз нема, ні крові, ані поту.
І меркне світ довкола, і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу й сльоту.
Ридать! кричать! — та горло біль запер.
Вона умерла! — Ні, се я умер.

III

Байдужісінько мені тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших боїв і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ,
Поступ, слава,— що мені тепер?
Я умер!

Хоч вались про мене весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуй і ріж,—
Нічого мені тепер глядіть,
Нічого вже добиваться більш!
В моїм серці вбитий острий ніж,
І навіки душу я запер,—
Я умер.

Хай побіда світла вас манить,
Хай надія додає вам крил,—
Та моя надія ось лежить:
Я — судно без мачтів і вітрил,
Я для радощів не маю сил,
І з життям умову я роздер,—
Я умер.

IV

В алеї нічкою літною
Я йшов без тями, наче тінь,
Горіли зорі надо мною,
І неба темная глибінь,
Мов океан тиші, спокою,
Лилася в душу. Як же я
Ще вчора вас любив, о зорі,
Тебе, блакиті! Як моя
Душа в безмірному просторі
Купалася, на ті прозорі
Луги летіла, де цвітуть
Безсмертні квіти, де гудуть
Несказанно-солодкі співи!
А нині темні і тяжкі ви
Для мене, весь ваш чар погас.
Ненавиджу я нині вас!
Ненавиджу красу, і силу,
І світло, й пісню, і життя,
Ненавиджу любов, чуття,—
Одно люблю лиш — забуття,
Спокій, безпам'ятну могилу.

В алеї нічкою літною
Я йшов без тями, наче тінь.
Поперед мене, поза мною
Снували люди. Дзінь-дзінь-дзінь!
Дзвонив біцикл. Неслися шепти
Любовних пар, далекий спів...

Та в серці мойому засів
Біль лютий, на який не вспів
Ніхто ще видумать рецепти.
Я йшов, та знав, що я — могила,
Що нерв життя у мене вмер,
Що тут, внутрі, на дні тепер
Душа моя похоронила
Всі радощі і всі страждання,
Весь спів, що вже не встане знов,
Своє найвищеє бажання,
Свою остатню любов.

V

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
Насеред покою стіл круглий, накритий
І лампа на нім з абажуром.

На кріслі при ньому сидить моє щастя,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід, мабуть, ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вже ж не для мене
В очах її світло те блима!
Я, сумерком вкритий, на вулиці стою,
У рай той закрався очима.

Ось тут моє щастя! Як близько! Як близько!
Та як же ж далеко навіки!
І крається серце, та висохли сльози,
Огнем лиш пашіють повіки.

Гаряче чоло я в долоні зціпивши,
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетрі,
Щоб в своїй берлозі здихати.

VI

Розпука! Те, що я вважав
Святим і близьким ідеалу,—
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

Те, що в душі леліяв я
Як скарб, як гордощі природи,
В руках у того муравля
Є іграшка, котру без шкоди

Зламати можна, попсувать
І в кут закинути по хвили.
А я гляджу на се — й ридать
Ні допомгти не маю сили.

Гляджу, як квіточка моя
В руках нелюбих ув'ядає,
Як сіра, зимная змія
По моїм раю походжає.

Мене аж душить почуття,
Гірке, болюче і скажене...
Сто раз прокляте те життя,
Що так собі закило з мене!

VII

Не можу жити, не можу згинуть,
Нести не можу ні покинуть
Проклятий сей життя тягар!
Ходжу самотній між юрбою
І сам погорджую собою...
Ох, коб останній впав удар!

Не жаль мені життя ні світа,
Не жаль, що марно кращі літа
У горі й праці протекли. Пропало все!
Та й що ж? Пропало!
А що ж передо мною стало?
Безодня, повна тьми і мли.

Зневіривсь я в ті ярма й шлії,
Що тягну, мов той віл на шиї,
Отеє вже більш як двадцять літ –
Зовсім як хлопчик той, сарака,
Прутком по бистрій хвилі швяка,—
Чи з того є на хвилях слід?

Даремно биться, працювати,
І сподіваться, і бажати!
Пропала сила вся моя.
Лиш чорних мар гуляє зграя
І резигнація безкрая
Засіла в серці, як змія.

VIII

Я хтів життю кінець зробить,
Марну лушпину геть розбить,
Хотів зусиллям власних рук
Здобути вихід з страшних мук,
Хотів я вирваться з ярма
Твойого чару — та дарма!
Зусиллям всім наперекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,—
Сліпая привичка життя,
Прив'язання до тих кутів,
Де я не жив, а животів,
Допраці, що з'їдає дни,
А замість рож дає терни,
До того краю, що, мов смок,
Із серця ссе найкращий сок,
Аж висхне віра в нім жива,—
Тоді отрути долива.
Я чую се — не варто жить,
Життям не варто дорожить,
Тебе утративши навік,
Я чую се — єдиний лік,
Се кулька в лоб. Та що ж, хитка,
Не піднімається рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль,
Хтів я в одну звернути ціль,
В один набій страшний, як грім,
Зібрать свою всю силу в нім
І вилить голосно, мов дзвін,
Остатній спів, страшний проклін,
Такий проклін, щоб мерзла кров,
В ненависть зстилася любов,
Змінялась радість в темний сум,
І щоб краси не бачив ум,

І щоби уст цурався сміх,
І від повік би сон відбіг,
Тюрмою б весь зробився світ
І в лоні мами гиб би плід —
І сей проклін, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —
З тернових колючок букет.
Та в серці мойому поет
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,
Для нього ти краса життя,
Струя чуття, пісень пора —
Проклін у горлі завмира.

XIX

Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрій уткана, із обснов

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі вранці сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвілий свіжо гай.

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна, мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
«Мені не жить, тож най умру одна!»

І мовчки щезла там, де вічно темно.
Явилась третя — жінщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впивається її красою зір.
То разом страх бере, душа холоне
І сила розпливається в простір.

Спершу я думав, що боку є, тоне
Десь в тіні, що на мене й не зирне —
Та враз мов бухло полум'я червоне.
За саме серце вхопила мене,
Мов сфінкс у душу кігтями вп'ялилась
І смокче кров, і геть спокій жене.

Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне, щезне... Та дарма! Дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась,

Часом на груді моїй задріма,
Та кігтями не покида стискати;
То знов прокинешь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїться втрати,
І око в око зазира мені.
І дивні іскри починають грати

В її очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні

Ворушиться солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій, мов у сіті птах,
Тріпочеться! Я чую, ясно чую,
Як стелиться мені в безодню шлях

І як я ним у пільму помандрую.

Х

Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!
Коли довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій, і сон мина мене.

Я сам сиджу і риюсь в своїй рані,
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжать, мов п'яні,
До неї! Бачать лиш її одну.

І бачиться, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла геть;
І щось, немов крилаті серафими,
Несе її — і чую я їх лет.

До мене ж безгранична тривога,
Бліда розпука підсідає вмить,
І чорні думи, мов з фортуни рога,
На мене ллє, щоб світ мені затьмить.

І бачиться, що я в якійсь безодні,
Де холод, слизь і вітер, темно скрізь
І виють звірі, люті та голодні,
І стогне бір, і гіллям б'ється ліс.

Ось на розпутті я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,
Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я безсильний, хворий, і втома,
Мов млинове каміння, тисне грудь,—
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щасті відітхнуть.

Я, що так довго, гаряче кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилю бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст солодкий нектар пить,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожить.

Та дощ січе, скрипить обмокле гілля,
Вихри ревуть: «Дарма! Дарма! Дарма!»
І заревло скажене божевілля
У серці: «Ні! Чи ж виходу нема?

Ні! Мусить бути! Не хочу погибати,
Не знавши хоч на хвилечку її!
Хоч би прийшлось і чорту душу дати,
А сповняться бажання всі мої!»

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листя, мов краса,
А щось влилося темне і студене,—
Се віра в чорта, віра в чудеса.

XI

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпуки!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддамся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз з тобою на страждання
Я готов навік піти,—
Лиш одно мені бажання
Заспокій тепера ти.

За один її цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

XII

І він явивсь мені. Не як мара рогата,
З копитами й хвостом, як виснила багата
Уява давніх літ,
А як приємний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині —
Чи жид, чи єзуїт.

Спинивсь. Лиця йому у пільмі не видати.
Зареготавсь та й ну мене в плече плескати.
«Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось повість! Куріоз! Ось диво природниче!
Пан раціоналіст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

Мій панцю, адже ж ви не віруєте в бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Підслухую не раз —
Як голосили ви так просто конфіскабль:
«Ne croyant pas au Dieu je ne croye
pas a u diable!»*
Що ж сталось нині з вас?
Невже ж я – а, pardon**, що зараз не представивсь!
Та думаю, що ви, хто я є, догадались –
Невже ж я ближчий вам
Чи можливіший вам здаюсь від пана бога?
Чи легша вам здалась до сатани дорога,
Аніж на небо там?

Спасибі вам за се довір'я! Розумію!
У вас бажання є, ви стратили надію,
Сказали: як біда,
То хоч до жида йди чи пак до чорта; що там,
Що стільки літ його мішали ви з болотом
Кричали: чорт — луда!

* Не вірячи в бога, я не вірю в чорта! (фр.)

** Пробачте (фр.).

Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдаряйсь в побожність
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність!
Сміяться мушу знов. Пекельна се приємність
Від вас про душу чуть.

Сто тисяч літ горить готові? Ха-ха! Друже!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
«Душа — то нервів рух?» Значить, загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

І що ж, скажіть мені, оферта ваша варта?
Се ж в газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?
Вам хочесь те і те... конкретне, а мені ви
Даєте пшик. Се стид! Не думав, що такі ви,
І з чортом так не слід!

А втім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та ваша душенька — се коршма та заїзна,—
Давно в ній наш нічліг.
Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без куповання швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

І знайте ще одно. Ота, що так за нею
Ви побиваєтесь і мучитесь душею,
Є наша теж якраз.
Спішіться ж, паночку, до пекла, як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралю.
Au revoir* у нас!»

* До побачення (фр.)

Ще раз зареготавсь і по плечі легенько
Мене він поклепав та й геть пішов швиденько,
Мов пильне діло мав.
А я стояв, мов стовп, лице моє горіло,
Стид душу жер; замість добути, на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

ХІІІ

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоїм лоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Та дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступнії.

Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацькеє серце вразливеє,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля — то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустить до свого нутра,
Мов запертий огонь сама в собі згора.

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдеться самій доживать,
Що прийдеться самій у гріб лягать,
Що не буде кому очей затулить!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку життя,
Та тепер я зламався і збився з пуття!

Я не можу, не можу спинити того,
Що, мов чорная хмара, на мене йде,
Що, мов буря, здалека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою быть,
Я не хочу вдуріть і живцем озвіріть -
Радше темную ніч, аніж світло зустріть!

XIV

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мушиш замовкнута і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглибляться у рану затру тую,
Годі благать о любов.
З кожною строфою, з кожною ну тою
Капає з серденька кров.

З кожною строфою, з кожною ну тою
Слабшає відгомін твій...
Пісне, напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій..

XV

І ти прощай! Твого ім'я
Не вимовлю ніколи я,
В лице твоє не гляну!
Бодай не знала ти повік,
Куди се я від тебе втік,
Чим гою серця рану.

Мене забудь швиденько ти,
Своїх діток люби, нести,
Будь вірна своєму мужу!
І не читай моїх пісень,
І не ворущ ні вніч, ні вдень
Сю тінь мою недужу.

А як де хтось мене згада,
Най тінь найменша не сіда
На вид твій, квітку зв'яла!
І не блідній, і не дрожи,
А спокійнісінько скажи:
«Ні, я його не знала!»

XVI

Даремно, пісне! Шез твій чар —
Втишати серця біль!
Не вирне сонце вже з-за хмар!
Пропала ярь! Пропала ярь!
На душу впала цвіль.

Даремно, пісне! Тихо будь!
Не сип ще мук до мук!
Без тебе туга тисне грудь,—
Та ти в ту ж путь, та ти в ту ж путь
Несеш жалібний згук.

Даремний спів! В акордах слів
Не виллю своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,
Так мовчки впаду без жалів
В нірвани темний кут.

XVII

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забуття!

Спокійний, величний,
Ти все поборов:
І блиск царювання,
І гнів, і любов.

З царя жебраком ти,
Душею моцар,
Півсвіту осяяв
Твого духу чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута,
Щоб нас слобонить.

І довгії літа
Промучився ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні,
Де пристрасті грають,
Надії марні.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинням
Наш дух опліта.

І мулить, і мулить,
Прогонює мир,
І тягне в сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом
Його не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рветься й летить,—

Те згасне, мов огник,
Мов хвиля пройде,
В безодні нірвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристрастів путах
Ще б'ються міцних!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску сансари
В нірвани спокій!

XVIII

Душа безсмертна! Жить віковічно їй!
Жорстока думка, дика фантазія,
Лойоли гідна й Торквемади!
Серце холоне і тьмиться розум.

Носити вічно в серці лице твоє,
І знать, що з другим зв'язана вічно ти,
І бачить з ним тебе, й томиться —
Ох, навіть рай мені пеклом стане!

Творця хвалити? За що хвалить його?
Що в моїм серці сей розпалив огонь
І в насміх призначив розлуку?
Рай показав і затріснув браму!

Та пану богу я не хочу блюзнить,
Бо пощо вірних щирі чуття дразнить?
Мов актор той, мечем махати
На паперовії страхопуди?

Я не романтик. Міфологічний дим
Давно розвіявсь із голови мені;
Мене не тішать ані страшать
Привиди давньої віри млисті.

Бо що ж е Дух той? Сам чоловік його
Создав з нічого, в кожній порі й землі
Дає йому свою подобу,
Сам собі пана й тирана творить.

Одно лиш вічне без початку й кінця,
Живе і сильне — се є матерія:
Один атом її тривкіший,
Ніж всі боги, всі Астарті й Ягве.

Безмірне море, що заповня простір,
А в тому морі вир повстає сям-там —
Се планетарная система,—
Вир той бурлить, і клекоче, й б'ється.

В тім вирі хвилі — сонце, планети є,
В них міліарди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Міниться, піниться, поки не присне.

Се наші мрії, се наша свідомість,
Дрібненький бомблик в вирі матерії.
Та бомблі згинуть, вир утихне,
Щоб закрутиться знов десь-інде.

Безцільно, вічно круговорот отсей
Іде і йтиме; Сонця, планет ряди
І інфузорії дрібненькі,
Всьому однакова тут дорога.

Лише маленькі бомблики людської,
Що в них частинка виру відбилася,
Міркують, мучаться, бажають
Вічності море вмістити в собі.

І уявляють вічність на образ свій,
Дають свій вигляд, власну подобу їй,
А там лякаються, мов діти,
Мар, що породила їх уява.

Я не дитина, я не лякаюсь мар,
Неначе в'язень з дому тортур і кар,
Душа моя на волю рветься
В мами матерії лоні вснути.

Бажає бомблик приснути радісно,
Згасить болючу іскорку — свідомість,
З людства свого ні пилинки
В вічність не хоче нести з собою.

XIX

«Самовбійство — се трусість,
Се втека з борні,
Ошуканська кріда»,—
Так скажуть мені.

Ах, панове! Про трусість
Мовчіть ви мені!
Чи ви нюхали порох
В життєвій війні?

Чи ви лоб свій розбили
О дійсності мур?
Чи вам звісно, як смачно
На гаках тортур?

«Самовбійство — се прогріх,
Безправ'я і злість...»
Най вам слово Христове
На се відповість.

Як Христос по землі ще
Навчати ходив,
То зустрів чоловіка,
Що в шабас робив.

«Як же можна! Се прогріх!» -
Обурився хтось,
Та робітнику строго
Промовив Христос:

«Коли знаєш, що чиниш,—
Блаженний єси;
А не знаєш, що чиниш,—
Проклятий єси.

Коли знаєш, що чиниш,—
Закон твій — ти сам;
А не знаєш, що чиниш,—
Закон є твій пан».

Для знаючих знання їх —
Найвищий закон;
Незнающі в законі
Най гнуться карком.

Чи я знаю, що чиню,
Се знаю лиш я —
І такий, що мене зна
Ще ліпше, ніж я.

XX

Отсей маленький інструмент,
Холодний та блискучий...
Один кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...
Легенький крик... безсильний шепт,
А там — поклін покірний,—
Отсе весь лік, отсе рецепт
На весь мій біль безмірний.

В отсей маленький інструмент
Кладу маленьку кулю
І замість любки на момент
Його до серця тулю.
Один кивок... легенький гук,
Неначе свічка здута,
І він з моїх упаде рук,
І з мене спадуть пута.

Один момент — хіба ж се гріх?
І пощо так страждати?
Марний комар, пустий горіх,
Та й пощо заважати?
Ядро завмерло — геть марну,
Порожнюю лушпину!
Один кивок! За мить одну
Навіки я спочину.

